

Studenteroprøret 1968 – er der noget at fejre?

Af Erik Jørgen Hansen, professor emeritus, cand.polit.

Egentlig burde studenteroprøret i 1968 ikke være kommet som en overraskelse. Måske nok de metoder rebellerne anvendte, men ikke at der på et eller andet tidspunkt måtte blive ballade, når de nye universitetsstuderende skulle rekrutteres fra 1940ernes store fødselsårgange. Universiteterne havde nemlig sovet i timen. De havde ikke opdaget eller i hvert fald ikke forberedt sig på, at ikke blot var ungdomsårgangene nu blevet meget større, men det var også en større procentdel af disse store årgange end af de forudgående mindre årgange, som fik en studentereksamen. I en sådan grad at man begyndte at tale om en uddannelses-eksplosion. Den var et resultat af og helt i overensstemmelse med den fremherskende uddannelsesestænkning. Siden Ungdomskommissionen af 1945¹ havde det været en alment accepteret målsætning, at også de kvikke børn fra de brede befolkningslag skulle have en studentereksamen og videre til de højere uddannelser. Som det blev udtrykt i 1960erne skulle intelligensreserven mobiliseres. Det ville skabe mere retfærdighed og endnu vigtigere, mente man, gavne den økonomiske vækst.

Kun en krusning på overfladen?

Men universiteterne sov og auditorierne blev overbefolkede. Så kom studenteroprøret. Spørgsmålet er herefter, hvad dette oprør kom til at betyde for udviklingen i uddannelsessektoren efter 1968. Det korte svar er, at dets betydning er til at overse. Oprøret var først og fremmest en spektakulær markering af udviklinger, der allerede længe havde været i gang og ville have fortsat, selvom studenteroprøret aldrig havde fundet sted – dog måske med andre fremtrædelsesformer. Det kan illustreres ved tre afgørende udviklinger. For det første den uden sammenligning mest betydningsfulde udvikling i uddannelserne og i samfundet det seneste halve århundrede, nemlig den totale ændring af kvindernes positioner i samfundet og ikke mindst i uddannelserne. Her blev studenteroprøret kun en krusning på overfladen af historiens strøm. For der andet den manglende nedbrydning af klasseforskellene. Her bidrog oprøret til fiaskoen. Det banede nemlig vejen for en dyrkelse af særlige afarter af marxistisk teori, som spændte ben for den erken-

¹ Ungdomskommissionen (1949). Ungdommens adgang til den højere uddannelse. Betænkning I. Gymnasiet. København.

delse, at de sociale klasser nu optrådte i nye forklædninger. Når det for det tredje kommer til markedsføringen af nye værdier og livsstile havde oprøret derimod en vis gennemslagskraft.

Kvindernes fremmarch i uddannelserne

Det kvindeoprør, som et par år efter studenteroprøret markerede sig gennem rødstrømpebevægelsen, betragtes - sikkert med rette - som en del af studenteroprøret mod autoriteterne - nemlig mod patriarkatet i såvel det offentlige som i det private rum. Men længe før dette oprør havde pigerne/kvinderne begyndt deres ”erobring” af uddannelsessystemet.² Fra trin til trin i uddannelsessystemet var deres andel kommet op på niveau med og efterhånden over mændenes niveau. 1960ernes ”uddannelseseksplosion” var da også især et pigefænomen. Lige så bemærkelsesværdigt er det, at denne ligestilling mellem kønnene allerede for nogle år siden blev opnået inden for hver enkelt af de sociale klasser, som danner rammen om de unges opvækst.³ Det exceptionelle resultat af udviklingen er, at døtrene såvel fra de højtuddannede hjem som fra de kortuddannede hjem har ”udkonkurreret” sønnerne.

Men klasseforskellene i uddannelsesniveau består fortsat inden for hvert køn. En i almindelighed overset konsekvens af så mange kvinders succesrige gang gennem uddannelsessystemet er tillige en større økonomisk og social ulighed mellem familierne. Pardannelsen mellem mænd og kvinder følger nemlig et mønster, hvor ”sammenkoblingen” typisk foregår på nogenlunde samme uddannelsesniveau.⁴ Heraf opstår polariseringen i familiernes uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer. I den ene ende finder vi nu parfamilier, hvor såvel den mandlige som den kvindelige part har en lang videregående uddannelse, og begge derfor som hovedregel ikke alene har lang uddannelse, men også høj indkomst. I den anden ende har vi parfamilier, hvor både den mandlige og den kvindelige part tilhører den uddannelsesmæssige restgruppe og dermed som hovedregel lavindkomstgrupperne.

Klassesamfundet

Til studenteroprørets positive sider hører genopdagelsen af, at indholdet i skolens lærebøger var middelklasse- og patriarkalsk orienteret. At fx historiebøgerne handlede om over- og middelklasse, og i regnebøgerne købte man aktier og solgte obligationer. Denne kritik var dog ikke ny. Allerede i 1930 stillede Julius Bom-

² Erik Jørgen Hansen (2005). *Køn og uddannelse. I: Køn, karakterer og karriere*. Danmarks Evalueringsinstitut. København.

³ Erik Jørgen Hansen (1992). *Uddannelsessystemet og erhvervskompetencen*. *Socialforskning*. Tema-nummer. December.

⁴ Erik Jørgen Hansen (1995). *En generation blev voksen*. Socialforskningsinstituttet. København.

holt i en artikel spørgsmålet: ”Hvornår kommer der et lærebogsmateriale, der er i overensstemmelse med de ideer, der ved sidste valg blev hyldet af over halvdel af den danske nations vælgere?” og han skrev endvidere, at en gennemgang af det bogmateriale, som anvendtes ved folkeskolens undervisning, blandt andet viste, ”at hele det verdensbillede, der aftegner sig i dansk bøgerne som det eneste naturlige og rigtige, er det, som arbejderklassen af al sin evne søger at ændre og bekæmpe”.⁵ Selvsagt var det dog ikke til nogen skade i 1968 at få genopfrisket, at de herskende ideer er den herskende klasses ideer. Til positivsiden må også regnes parolen om ”Forskning for folket.” Den førte blandt andet til, at kritiske studenter i samarbejde med dele af fagbevægelsen lavede undersøgelser, der afdækkede det elendige arbejdsmiljø på mange virksomheder.

Når det kommer til den overordnede analyse af klassesamfundet anvendte de såkaldte munkemarxister og kapitallogikere på universiteterne imidlertid tankegods, hvor sidste anvendelsesdato for længst var overskredet. Deres manglende vilje og evne til empiriske studier af samfundets faktiske tilstand blokerede for den erkendelse, at den afgørende klasse modsætning nu skar sig tværs ned gennem lønmodtagerbefolkningen, mellem arbejderklassen og den nye middelklasse. Omkring denne skillelinje udspandt og udspinder sig en maskeret klassekamp.⁶ Heller ikke den klasse mæssige betydning af kvindernes indmarch på arbejdsmarkedet, især at mange familieenheder nu spænder over to forskellige sociale klasser, havde de tilsyneladende opdaget.

Danske Studerendes Fællesråd anvendte ganske vist flittigt 60ernes og 70ernes undersøgelser af den skæve rekruttering til uddannelserne. Måske blev det betonet alt for lidt, at uddannelseseksplosionen ikke som forventet blev en bred mobilisering af intelligensreserven. Derimod at den i vid udstrækning nu også gav plads til middelklassens knap så kvikke børn. Hvor studenterpolitikkerne end havde hentet deres omverdensforståelse fra, var de i hvert fald ikke i stand til at omsætte undersøgelsesresultaterne til politik. Alene fordi deres uddannelsespolitiske udtalelser var lysår fra en egentlig forståelse af magtforholdene og de politiske modsætninger i dagens samfund. De faldt for en næsten paranoid retorik, hvor de så konspirationer overalt. Blandt eksemplerne er DSF-mindretalsudtalelsen til U 90. Her udpeges såvel ”Staten” som ”Socialdemokratiet” som de alvorligste hindringer for en progressiv uddannelsespolitik. Socialdemokratiet beskyldes for at være loyal over for Industrirådet og Arbejdsgiverforeningen, og partiet ”gør sig ansvarlig for reallønsnedgang, indgreb i overenskomstforhandlinger, sociale nedskæringer osv.”⁷

⁵ Julius Bomholt (1930). Propaganda i børneskolen. *Socialisten*.

⁶ Erik Jørgen Hansen (1990). *Den maskerede klassekamp*. Hans Reitzels Forlag. København.

⁷ DSF's mindretalsudtalelse til U 90 (1978). I: *U90. Samlet uddannelsesplanlægning frem til 90'erne*. Bind 1. Undervisningsministeriet. København.

Hvad kan fejres?

Allerede fra omkring 1950 trådte fænomenet ungdomskultur langsomt ind på arenaen i skikkelse af en særlig subkultur båret oppe af ikke mindst de ekspanderende massemedier. Ungdommen førte sig nu frem med særlige manerer og smag fra påklædning til musik, centrerede sin verden om fritid, kammeratgrupper og forbrug og udfordrede til stadighed de voksnes værdier gennem eksperimentering med livsstilen. Da overflodssamfundet kom, skummede studenteroprøret og rødstrømperne fløden af dette opbrud. Og det kan fejres, at de visualiserede muligheden af alternative livstile og synliggjorde de traditionelle værdiers snærende bånd. Særlig farverig blev den seksuelle frigørelse godt understøttet af p-pillen og den frie abort. De red også på den bølge af individualisering, som har præget udviklingen siden da. En individualisering, som i uddannelserne blandt andet slog igennem i den erhvervsuddannelsesreform 2000, der lagde op til individuelle læringsforløb. Først nu synes man at have erkendt, at det ikke lige var sagen for unge uden middelklassebaggrund.

Det bør ikke glemmes, at studenteroprøret måske mest huskes for den medbestemmelse, som de studerende skaffede sig på universiteterne. Det blev imidlertid ikke en langtidsholdbar ordening. Fire årtier efter studenteroprøret er vi endt i en situation, hvor ikke bare de studerende, men også de universitetsansatte undervisere og forskere reelt er frataget det meste af indflydelsen på forholdene på deres egne arbejdspladser. Den politiske topstyring og hierarkierne har fejret nye sejre. Fuldstændig efter den model, som har karakteriseret sektorforskningen, og hvis ødelæggende konsekvenser der allerede for længst var advaret imod.⁸ Der er brug for et oprør på universiteterne, men hvor bliver det af?

⁸ Se fx Erik Jørgen Hansen (1992). Kampen om forskningen - elementer i en analyse til forståelse af sektorforskningens elendighed. *Dansk Sociologi*. Nr. 3, 3. årgang.